

DE BELAAGDE ONSCHULD

Een strijd tegen zelfbevelekking in Nederland?

Achteraf bezien we de masturbatietraktaten die verschenen vanaf het einde van de achttiende tot en met het begin van de twintigste eeuw met afschuw. Hoe konden ze geschreven worden, wie wilde ze lezen, wie geloofde in de gruwelijke gevolgen die aan de onanie werden toegeschreven? Er heerst in de historiografie over dit zwarte hoofdstuk van de geschiedenis een zekere gêne, vooral omdat deze strijd tegen de masturbatie op een moment inzette dat algemeen als hoogtepunt van de Verlichting wordt beschouwd. Van Ussel heeft de traktaten willen afdoen als een dwaalspoor in het tijdperk van de rede; anderen hebben gewezen op de onvolkomen medische kennis van lichaam en seksualiteit in die tijd.¹ De Fransman Tarczylo en in zijn spoor de Belg Vandermeersch hebben getracht deze zwarte bladzijde uit de geschiedenis niet te duiden als een ontsporing, maar als een spoor van de Verlichting: de rede heeft volgens hen inderdaad monsters gebaard.² Ik wil hier de Nederlandse kant van de masturbatiebestrijding in de periode 1730-1850 belichten en proberen een antwoord te vinden op de vraag waarom deze traktaten juist vanaf de Verlichting een zeker succes hebben gehad. Verder wil ik aangeven welke betekenis de veroordeling van de masturbatie heeft gehad in het licht van de geschiedschrijving van de seksualiteit.

1. J.M.W. van Ussel, *Geschiedenis van het seksuele probleem* (Meppel 1968), hfdst. 8. Zie ook P. Gay, *The bourgeois experience. From Victoria to Freud. I. Education of the senses* (New York 1984) hfdst. 4.2.
2. T. Tarczylo, *Sexe et liberté au siècle des Lumières* (Parijs 1983); P. Vandermeersch, 'Simon André Tissot (1728-1797) en de strijd tegen het onanisme: mythe of realiteit?', in: *Documentatieblad werkgroep achttiende eeuw* 17 (1985), pp. 173-194. Vgl. ook J. Stengers, A. Van Neck, *Histoire d'une grande peur: la masturbation* (Brussel 1984). Voor andere secundaire literatuur, zie de bibliografie in deze bundel.

In 1730 verscheen te Rotterdam *De groote zonden van vuile zelfsbevelekkinge*, een vertaling van het in 1710 te London anoniem verschenen *Onania, or the heinous sin of self pollution*. Deze publikatie was het eerste geschrift tegen de zonde die achttiende-eeuwers onanie of zelfbevelekking noemden.³ Het boek kwam op een opmerkelijk tijdstip uit, namelijk ten tijde van de eerste vervolgingen van sodomie in de Republiek⁴, aan welke gebeurtenissen de anonieme vertaler Mr. I.V.H. ook refereerde. In diezelfde tijd werd een tiental andere werken tegen onkuisheid gepubliceerd, waarvan de meeste door Nederlandse dominees waren geschreven tegen de sodomie. Eén vertaald boek ging specifiek over de onkuisheid.⁵ In 1771 verscheen het tweede geschrift in de Nederlandse onanie-traditie, S.A. Tissots standaardwerk *Het onanisme of verhandeling over de ziekten, oorspronkelijk uit de zelfbesmetting*, dat gewijzigde herdrukken kreeg in 1775, 1792, 1822, 1827 en 1834. Tissots werk wordt algemeen beschouwd als het eminente startpunt van de literatuur tegen de masturbatie. Het verschil met het eerstgenoemde werk is duidelijk: *De groote zonden* was kwakzalverswerk, geschreven in de taal van de bijbel (zonde); *Het onanisme* was het werk van een serieuze en beroemde arts (ziekte), die zijn betoog natuurwetenschappelijk probeerde te onderbouwen. Tissot was een auteur van de Verlichting, wiens *Avis aux gens de lettres sur leur santé* (1761) immens populair was en die met Rousseau en Voltaire correspondeerde.⁶ Voor een auteur als Van Ussel, die geloofde in Verlichtingsidealen als de redelijkheid, was de verschijning van de onaniegeschriften op het hoogtepunt van de Franse Verlichting een misgeboorte. Mijns inziens staat de strijd tegen de onanie centraal in een nieuwe verlichte opvoedkunde. We kunnen achteraf niet anders concluderen dan dat de Verlichting inderdaad monsters heeft verwekt.

In hetzelfde decennium waarin Tissots werk in Nederlandse vertaling werd aangeboden, begon een opmerkelijke, eveneens 'verlichte' discussie over sodomie. Twee anonieme Nederlandse auteurs meenden in het voetspoor van Montesquieu, Voltaire en Beccaria dat een

3. Van Ussel, a.w., p. 216; Gay, a.w., pp. 295-296.

4. L.J. Boon, 'Utrechtenaren': de sodomieprocessen in Utrecht, in: *Spiegel Historiae* 17 (nov. 1982), pp. 553-558.

5. Ostervald (1730) Zie voor de volledige titel de bijlage bij dit artikel.

6. P. Lejeune, 'Lecture d'un aveu de Rousseau', in: *Annales ESC* 29 (1974); Gay, a.w., pp. 295-297.

